

UDK: 371.321.8:811.163.42'243:81'271.14

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćen za tisak: 26. svibnja 2008.

## Izvorna odstupanja u hrvatskome kao inojezičnome

*Milvia Gulešić-Machata i Sanda Lucija Udier**Zagreb*

*U jeziku neizvornih govornika hrvatskoga jezika kao inojezičnoga (tj. drugoga i stranoga) pojavljuju se različita odstupanja od norme. Većina njih nastaje zbog nedovoljnoga poznavanja pravila jezika koja se uči. Postoji i druga skupina odstupanja, koja se u literaturi (stranoj i domaćoj) rijetko spominje. To su izvorna odstupanja, tj. odstupanja koja se pojavljuju i u jeziku izvornih govornika. U članku se nastoji pronaći pravilan odnos prema njima jer ona, iako su odstupanja, ne ometaju sporazumijevanje i sastavnica su komunikacijske kompetencije.*

### 1. Uvod

Odstupanja su otkloni od norme jezika koji se uči. Popratna su pojava učenja i obilježje svakoga učeničkoga međujezika, tj. pojavljuju se bez obzira na to koja se metoda rabi u poučavanju i koji se jezik uči. Budući da je standardni jezik za izvorne govornike također sekundarni idiom koji se uči (čak i ako mu je idiom kojim učenik govori vrlo sličan), odstupanja su svojstvena ne samo učenju drugoga i stranoga, tj. inoga, nego i učenju standardnoga materinskoga jezika. Jedan je od ciljeva nastave materinskoga jezika usvajanje normativne gramatike, odnosno uspješna upotreba standardnoga idioma u svakodnevnome izražavanju (Alerić 2006: 190 i 191). Odstupanja nastaju u procesu učenja normativne gramatike zbog prijenosa obilježja imanentne gramatike pojedinoga učenika. U materinskome jeziku odstupanja mogu biti uvjetovana i prestižnošću, odnosno identifikacijskom poželjnošću određenoga idioma (kao što je to primjerice zagrebački govor u odnosu na standardni jezik u Zagrebu i njegovoj okolini). Uzrok je izvornih odstupanja često i prilično niska razina jezične kulture i svijesti o važnosti hrvatskoga standardnoga jezika kao općeprihvaćenoga sredstva javne komunikacije (Mihaljević-Djigunović, Opačić i Kraš 2005: 313). Zbog toga mnogi

hrvatski izvorni govornici (čak i oni dobroga obrazovanja) u formalnim situacijama (kao što je nastava u školi ili javno izlaganje u medijima) ne govore standardnim jezikom, nego nekim drugim idiomom.

### 1.1. Vrste odstupanja

Postoji znatan broj istraživanja, posebice za engleski jezik, koja se bave odstupanjima u međujeziku učenika nekoga jezika kao inoga. Odstupanja se različito dijele.

Jedna podjela razlikuje odstupanja po razinama, pa se tako govori o odstupanjima na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i drugim razinama (npr. Jelaska 2005: 101).

Osim po jezičnim razinama, odstupanja se mogu dijeliti na zamjenjivanja, ispuštanja i dodavanja (npr. Globan 2003).

Česta je podjela na prijenosna i razvojna odstupanja: prijenosna nastaju zbog utjecaja prvoga na drugi jezik, a razvojna se pojavljuju kao dio procesa učenja i nisu rezultat prijenosa iz prvoga jezika. U znanosti o ovladavanju jezicima kao inima dugo se posvećivala pozornost ponajprije prijenosnim (interferencijskim) odstupanjima. Međutim, istraživanja su pokazala da je uloga prvoga jezika znatno manja nego što se mislilo (Ellis 1985: 19–41; Lightbown i Spada 1999: 85–87).

Postoje i druge podjele odstupanja, npr. podjela na pogriješke (engl. *errors*) i propuste (engl. *mistakes*). *Pogriješke* su odstupanja koja nastaju zbog učenikova nepoznavanja pravila ciljnoga jezika, a *propusti* odstupanja koja odražavaju učenikovu nemogućnost da rabi ono što zapravo zna iz ciljnoga jezika (Corder 1967, prema Ellis 1994: 700, 701. i 714).

### 1.2. Istraživanja odstupanja u hrvatskome

O odstupanjima u hrvatskome kao drugome i stranome jeziku postoji nekoliko radova. Ta istraživanja pokazuju što je učenicima hrvatskoga jezika kao stranoga teže naučiti, a s čime imaju manje teškoća, pa se na temelju tih rezultata mogu izrađivati vježbe koje će neizvornim govornicima omogućiti ciljano svladavanje određenih teškoća.

J. Novak piše o teškoćama koje neizvorni govornici imaju s hrvatskim glagolskim oblicima (2002) i o izgovornim teškoćama Amerikanaca koji uče hrvatski jezik (2003). N. Globan, koja je proučavala različita odstupanja na početnome stupnju učenja hrvatskoga jezika, zaključuje da su odstupanja vrlo raznolika i često mnogostruka (više različitih odstupanja unutar jedne riječi) pa ih je katkad teško opisati i tumačiti, ali na početnome stupnju učenja hrvatskoga kao stranoga jezika učenici imaju najviše teškoća s padežima (2003: 75). Z. Jelaska (2005: 101) u radu o ovladavanju drugim

jezikom govori i o međujeziku učenika hrvatskoga donoseći primjere odstupanja na različitim jezičnim razinama, dok u drugome radu (Jelaska 2007) navodi primjere dječjih odstupanja u usvajanju hrvatskoga kao materinskoga jezika. Nekoliko se radova bavi utjecajem srodnih jezika na inojezični hrvatski. M. Gulešić i M. Čilaš (2002) govore su o obilježenom leksiku u jeziku i nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika: lokalizmima, regionalizmima i dijalektizmima. V. Požgaj-Hadžić bavi se odstupanjima na fonološkoj razini kod govornika kojima je prvi jezik slovenski (1999, 2002). M. Gulešić (2003) bavi se prijenosom iz slovačkoga, dok su se Z. Jelaska i G. Hržica (2002, 2005) bavile prijenosom iz srpskoga.

Iako se ne bavi hrvatskim kao drugim i stranim, već prvim jezikom, za problematiku odstupanja vrlo je zanimljiv i članak V. Zečević o “greškama” u usmenoj komunikaciji na standardnome jeziku (1989).

## 2. Neizvorna i izvorna odstupanja u hrvatskome kao inojezičnome

U Hrvatskoj stranci i potomci hrvatskih iseljenika uče hrvatski jezik u različitim programima, tečajevima, školama hrvatskoga jezika kao drugoga i stranoga te školama stranih jezika u kojima se predaje i hrvatski za strance. Programi, tečajevi i škole razlikuju se po broju nastavnih sati i trajanju. Učenici ne borave u Hrvatskoj jednako dugo: neki uče hrvatski jezik na tečajevima koji traju četiri tjedna, drugi ga uče jedan ili dva semestra, treći ga uče nekoliko godina. Neki ga samo uče, a drugi i uče i usvajaju (usp. Jelaska i suradnici 2005: 29–33), ali budući da hrvatski jezik uče u Hrvatskoj, većina ga istodobno i usvaja. Premda se na tečajevima pretežito poučava hrvatski standardni jezik (Opačić 2005: 315), polaznici se susreću i s inačicama koje rabe izvorni govornici, a koje katkad ne odgovaraju strogoj standardnojezičnoj normi (o tome za engleski jezik Tarone i Yule 1989: 59 i 60). Učenici se od samoga početka susreću s varijantnošću koja je bitno obilježje jezika.

Međujezik tih učenika obilježavaju brojna odstupanja od norme hrvatskoga standardnoga jezika. Većina takvih odstupanja u procesu učenja bilo kojega inoga jezika, pa tako i hrvatskoga, nastaje zbog nedovoljnoga poznavanja jezičnih pravila. Odstupanja se pojavljuju na različitim jezičnim razinama, a mogu se podijeliti na izvorna i neizvorna odstupanja.

### 2.1. Neizvorna odstupanja

U međujeziku neizvornih govornika pojavljuju se različita odstupanja, na svim jezičnim razinama, koja se gotovo nikada ne pojavljuju u iskazima izvornih govornika. Zbog toga se i nazivaju neizvornim odstupanjima. Ov-

dje se navode neka od njih zabilježena tijekom tečajeva na *Croaticum* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.

(1) Fonološka razina

- i. fonemi: \*ŽEST, \*ZEDAM (umj. šest, sedam)
- ii. glasovna promjena: U Kölnu su živjeli maleni \*PATULJACI. (umj. patuljci)
- iii. mjesto naglaska: \*RĚSTORAN (umj. restoran)

(2) Morfološka razina

- i. rod: Ana i Marko su onda već \*STARJE. (umj. stariji)
- ii. broj: Djeca \*IDE u park. (umj. idu)
- iii. živo: ... klesao je \*MALEN LAV (umj. malenog(a) lava)
- iv. prezentska osnova: Laganje \*OPTEREĆIVUJE mozak (umj. opterećuje)

(3) Sintaktička razina

- i. red riječi: Ona \*GA MU ne da. (umj. Ona mu ga ne da.)
- ii. glagolska rekcija: branio \*SIROMAŠNIH LJUDI (umj. siromašne ljude)

(4) Leksička razina

- i. odabir riječi: \*VOLIM čašu vode. (umj. želim)

(5) Kulturna razina

- i. način oslovljavanja: \*GOSPODO lektorice! (umj. lektorice)
- ii. obraćanje: Što \*TI misliš? (umj. Što VI mislite?)

### 2.2.1. Prijenosna odstupanja

Određena su neizvorna odstupanja prijenosna i često se ponavljaju. Iskusni nastavnici inojezičnoga hrvatskoga jezika najčešće znaju osobitosti hrvatskoga jezika učenika kojima je prvi jezik engleski, francuski, španjolski ili koji drugi češće zastupljen jezik. Odstupanja pod utjecajem prvoga jezika učenika, odnosno zbog nepovoljnoga (negativnoga) jezičnoga prijenosa, mogu se promatrati unutar neizvornih odstupanja općenito ili kao njihova podvrsta. To su npr. prijenosi iz engleskoga u (6.i), iz slovačkoga u (6.ii) ili iz njemačkoga u (6.iii).

(6) Prijenosna odstupanja

- i. Idem \*ZA večeru (umj. na večeru)
- ii. On \*DOŠAO (umj. On je došao.)
- iii. Mali krojačić je \*UBILO sedam muha odjednom (umj. Mali krojačić je ubio...)

Često su odstupanja višestruka, npr. u primjeru (7) u obliku \*vika (umj. viču) došlo je do odstupanja u nastavku za prezent i do odstupanja u broju. Kao što se iz toga primjera vidi, neizvorna odstupanja često onemogućavaju točno izražavanje odnosa između rečeničnih dijelova pa tako jezičnu poruku čine teže razumljivom ili nerazumljivom.

- (7) Zašto djeca \*vika?

## 2.2. Izvorna odstupanja

Postoji vrsta odstupanja različitih od navedenih. Ona u većoj mjeri obilježavaju jezik učenika koji inojezični hrvatski uče u matičnoj zemlji, nego učenika koji hrvatski uče u inozemstvu. Ta se odstupanja pojavljuju i u iskazima osoba kojima je hrvatski prvi jezik, tj. u iskazima izvornih govornika. Stoga se takva odstupanja nazivaju izvornim odstupanjima.

Kao što je rečeno, većina inojezičnih učenika u Hrvatskoj hrvatski ne uči samo na tečaju, već ga i usvaja, u različitim izvannastavnim situacijama: u Hrvatskoj rade, imaju obitelj, žive u hrvatskoj obitelji, imaju rođake Hrvate, različite poslovne i osobne kontakte s izvornim govornicima, gledaju televiziju, slušaju radio, čitaju. U izvannastavnome su vremenu u prilici usvajati različite nestandardne idiome. Budući da se izvorna odstupanja često mogu čuti u iskazima izvornih govornika hrvatskoga jezika, logično je da se ona vrlo brzo pojavljuju i u jeziku učenika. Prenose se iz pojedinoga narječja ili dijalekta poput štokavskoga *đe*, iz pojedinoga stila, poput mladenačkoga žargona *oni su brijali*. Izvorna odstupanja na različitim razinama navedena su u sljedećim primjerima.

- (8) Fonološka odstupanja
  - i. Nije mu se dalo više ništa \*RADIT. (umj. raditi)
  - ii. Neću \*MORAT radit. (umj. morati)
- (9) Morfološka odstupanja
  - i. U kući živi \*KĆER Ana. (umj. kći)
  - ii. ...sat \*KOJEGA sam izgubila. (umj. koji)
  - iii. Vi \*BI išli u Ameriku? (umj. biste)
- (10) Sintaktička odstupanja
  - i. Slavim Božić \*s MOJOM obitelji. (umj. sa svojom)
  - ii. Došli smo \*s tramvajem. (umj. tramvajem)
  - iii. Došla sam \*s avionom. (umj. avionom)
- (11) Leksička odstupanja
  - i. \*GDJE ideš? (umj. Kamo ideš?)
  - ii. \*DI ideš?
  - iii. \*ĐE ideš?
  - iv. \*DI si? (umj. Gdje si?)
  - v. neka \*CURA i \*FRAJER (umj. djevojka i mladić)
  - vi. on to \*KUŽI (umj. razumije)
  - vii. \*ŽISKU? (umj. razumiješ)

Izvorna se odstupanja pojavljuju i u jeziku učenika koji inojezični hrvatski uče u inozemstvu — i oni gledaju hrvatsku televiziju i prate druge medije, čitaju hrvatsku beletristiku, imaju priliku razgovarati s izvornim govornicima, ljetuju u Hrvatskoj i slično. Međutim, u njihovu jeziku takvih odstupanja ima znatno manje, što je sasvim očekivano.

Neizvorna su odstupanja sustavna — odstupa se od jezičnih pravila, a izvorna su odstupanja funkcionalna — odstupa se od standardnoga jezika. Neizvorna odstupanja mogu više ili manje omesti komunikaciju, često prouzročiti nerazumijevanje poruke, ovisno o tome kakvo je primateljovo iskustvo s hrvatskim iskazima neizvornih govornika.

Izvorna odstupanja u manjoj mjeri ometaju prenošenje poruke. Mnogi ih izvorni govornici hrvatskoga jezika ne će u iskazima neizvornih govornika hrvatskoga jezika niti primijetiti. Štoviše, kad bi bili upitani, rekli bi da to nisu pogrješke.

Sličnom se problematikom bavi I. Grgić (1991) u radu naslovljenome *Zna li Moravia talijanski?* Baveći se jezikom učenika inojezičnoga talijanskoga, autorica kaže da nastavnici katkad zbunjuju studente talijanistike ispravljajući “greške” koje su u nekim registrima jezika posve korektan način izražavanja, a u drugima samo pogrješke kontekstualizacije, tj. oblici koje bi i brojni izvorni govornici upotrijebili (1991: 261). Takva odstupanja ona naziva *izvornim greškama*, prema talijanskomu *errori nativi*.

### 2.3. Izvorna odstupanja u odnosu prema drugim odstupanjima

Ne mora svako odstupanje koje se pojavljuje u jeziku izvornih govornika biti doista izvornim, iako se to može tako činiti. Na primjer, ako rečenicu kao u (12) proizvede učenik čiji je prvi jezik njemački, vjerojatno je to nepovoljni prijenos rečenice kao u (13).

(12) Došli smo \*s tramvajem.

(13) Wir sind MIT dem Strassenbahn gekommen.

A moguće je da su se pojavila oba odstupanja: i nepovoljni prijenos i izvorno odstupanje. Ako je to doista dvostruko odstupanje, vjerojatno će ga biti teže ispraviti. Izvorno odstupanje u (11.i) također je (i) nepovoljno prijenosno odstupanje za govornike nekih prvih jezika, na primjer engleskoga i talijanskoga. Moguće je i da je ono što se čini izvornim odstupanjem zapravo razvojno odstupanje.

Nije, međutim, presudno, a ni moguće uvijek znati je li neko odstupanje ishod nepovoljnoga prijenosa ili je uzrok drugačiji. Naime, skupine učenika koji uče inojezični hrvatski u Hrvatskoj rijetko su homogene, između ostaloga i po kriteriju prvoga jezika učenika (Gulešić 2004). Nisu rijetkost skupine od petnaestak učenika s desetak i više prvih jezika. Uz to, nepovoljni prijenos ne mora proizlaziti samo iz prvoga jezika, nego i iz stranih jezika koje učenici govore. Čest je slučaj da izvorni govornici neslavenskih jezika u hrvatski prenose neka jezična obilježja iz prvoga slavenskoga jezika koji su učili prije hrvatskoga. Tako npr. mnogi engleski govornici koji su učili ruski izostavljaju pomoćni glagol u perfektu uslijed nepovoljnoga prijenosa

iz ruskoga, kao u (6.ii). U inojezičnome hrvatskome govornika najrazličitijih materinskih jezika pojavljuju se prijenosi iz engleskoga kao njihova prvoga stranoga jezika. Poželjno je da nastavnici uoče prijenos iz materinskoga jezika učenika barem za jezike koje znaju. Kad i ne znaju mnoge od materinskih jezika svojih učenika, korisno im je uočiti nepovoljni prijenos jer se njemu često treba drugačije pristupiti nego razvojnomu prijenosu.

#### **2.4. Ukorijenjenost izvornih odstupanja**

Nastavničko iskustvo pokazuje da se izvorna odstupanja inojezičnih učenika hrvatskoga u Hrvatskoj počinju pojavljivati vrlo brzo, na samome početku učenja. U (10.ii) i (11.iv) do (11.vi) navedena su prva uočena izvorna odstupanja. Kako se povećava jezična kompetencija tih učenika, povećava se i broj izvornih odstupanja, posebno ako učenici nisu ujedno i studenti hrvatskoga jezika ili slavistike na nekome od inozemnih sveučilišta. Kao što se relativno lako nauči sve što se često čuje i rabi, i izvorna se odstupanja brzo usvajaju ako učenik često razgovara s izvornim govornicima i sluša hrvatski u različitim medijima (televizija, radio i slično), gdje čuje i izvorna odstupanja. U hrvatskome standardnome jeziku, kao i u drugim jezicima, izvorna odstupanja supostojе s normativnim oblicima i vrlo su česta.

Za neke je (obično mlađe) učenike jezik njihovih vršnjaka prestižan pa ga nastoje oponašati. Učenici se nerijetko hvale svojim razgovornim rječnikom i na to su svoje znanje vrlo ponosni. Uz to, izvorna ih odstupanja ne sprječavaju u zadovoljavanju komunikacijskih potreba na funkcionalnoj, odnosno društvenoj razini. Zbog toga se prosječni učenici hrvatskoga prestanu usavršavati prije nego ambiciozniji i zahtjevniji učenici hrvatskoga. I za druge je jezike primijećeno da se inojezični učenici koji žele razviti samo osnovnu komunikacijsku kompetenciju opiru ispravljanju odstupanja i slabije napreduju na putu od međujezika do ciljnoga jezika (Littlewood 1998: 34).

### **3. Neizvorni govornici hrvatskoga i prikladnost naučenoga idioma**

Govoreći o engleskome jeziku studenata anglistike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, D. Kalogjera (2003) iznio je zanimljivo opažanje: obilježava ga izrazito visok stil. Taj je visoki stil primjeren nekim jezičnim situacijama u kojima se ti studenti mogu naći, dok je za druge potpuno neprimjeren. Do toga dolazi ponajprije zbog toga što su studenti anglistike u Hrvatskoj govornici koji engleski jezik uče u neizvornome okruženju. Stoga povremeno ne razumiju uobičajene, česte izraze razgovornoga stila engleskoga jezika. Slično se događa kod učenika hrvatskoga kao stranoga jezika čiji je jedini izvor

znanja o hrvatskome strukturirana nastava na kojoj se poučavaju visokomu stilu standardnoga jezika, te udžbenici napisani biranim jezikom.

Jezična pojava koja se promatra u ovome radu dijametralno je različita: riječ je o nekim obilježjima međujezika neizvornih govornika koji jezik uče (na tečajevima), ali ga i usvajaju u prirodnoj sredini gdje se on govori (na fakultetu, na poslu, u trgovini, u tramvaju, na ulici i slično). Može se, dakle, zaključiti da učenici zapravo uče i usvajaju dva idioma: visoki standard na tečaju jezika i razgovorni hrvatski u svakodnevnim situacijama tijekom boravka ili života u Hrvatskoj. Te su dvije jezične situacije u kojima se mogu naći neizvorni govornici prikazane u (14).

(14)

JEZIČNO OKRUŽENJE	JEZIK SE ...	KARAKTERISTIKE MEĐUJEZIKA	TEŠKOĆA
A.i. razredna situacija (idealizirani diskurs) (strani jezik)	uči	visok stil, dobro poznavanje standardno-jezičnoga registra	nerazumijevanje čestih, svakodnevnih izraza, nepoznavanje razgovornoga registra
B.i. razredna situacija (strani jezik) (idealizirani diskurs) +(drugi jezik)	uči	razgovorni stil, dobro poznavanje standardno-jezičnoga i razgovornoga registra	neprimjerena uporaba razgovornoga jezika u situacijama u kojima se on ne očekuje
B.ii. prirodno okruženje (autentični diskurs)	usvaja	ali razgovorni registar često prevlada	miješanje razgovornog i standardno-jezičnoga registra

Za razliku od izvornih govornika, koji intuitivno znaju izabrati stil, tj. registar primjeren situaciji, neizvorni govornik ne može registre birati intuitivno. Ako neizvorni govornici strani jezik uče samo u razrednoj situaciji, njihov će jezični izbor često biti ograničen na visoki standardnojezični stil (iako u današnje vrijeme, zahvaljujući različitim medijima, udžbenici i nastavnici ne moraju biti jedini izvori jezičnoga znanja u stranim sredinama). Ako pak neizvorni govornici usvajaju jezik u prirodnoj sredini, njihov će jezični izbor često biti kolokvijalan i u situacijama kojima bi odgovarao standardnojezični registar. U prvom je slučaju ishod hiperkorektnost, a u drugom slučaju neizvorni govornici mogu i ne znajući proizvesti dojam da su neobrazovani ili čak nepristojni. Dakle, učenici inojezičnoga hrvatskoga često ne znaju procijeniti u kojoj situaciji i kojem kontekstu mogu upotrijebiti neki nestandardnojezični oblik riječi ili izraz — imaju očekivanih teškoća s odabirom jezičnoga registra koji najbolje odgovara situaciji.



### 3. Stav prema odstupanjima

Odnos nastavnika jezika prema odstupanjima u učeničkome međujeziku važna je i osjetljiva glotodidaktička tema. Nastavnici bi trebali nastojati poticati učeničko samopouzdanje i tečnost njihova govora u nastavnim aktivnostima i raspravama umjesto da ih umanjuju i sputavaju. Zbog toga bi trebali dopuštati neka odstupanja, no istodobno ne smiju propuštati upozoravati na pravilne oblike (Ferris 2002: 61). Nastavnik mora odlučiti koja će odstupanja ispravljati, kada će ih ispravljati i kako će svojim učenicima davati povratnu obavijest (Ferris 2002: 63). Davanje povratne obavijesti učenicima važna je dužnost svakoga nastavnika jer im ona pomaže pratiti vlastit uspjeh i napredak u učenju (Gower, Phillips i Walters 2005: 163).

Odnos prema učeničkim odstupanjima mijenjao se nekoliko puta tijekom novije povijesti ovoga područja. Najprije su se smatrala “greškama”, odnosno pogriješcima koje su znak da učenici nisu dovoljno naučili neki jezik. Zatim se većina odstupanja počela pripisivati utjecaju prvoga jezika, tj. nepovoljnomu prijenosu, pa se nastojalo predvidjeti gdje bi se odstupanja mogla pojaviti da bi ih se spriječilo. Sedamdesetih se godina umjesto prijenosima sve veća pozornost počinje posvećivati razvojnim odstupanjima.

Ellis (1985: 51) piše:

*“It has often been pointed out (e.g. Jakobovits 1970; Cook 1971) that evaluating L2 performance in terms of the target language grammar is unsatisfactory, because the learner behaves ‘grammatically’ in the sense that he draws systematically on his interlanguage rules. The term ‘error’ itself is, therefore, doubtful. A learner utterance can be classified as erroneous only with reference to the norms of the target language. For the L2 learner, however, the true norms are contained in the interlanguage system he has constructed.”*

Ellis dakle smatra da ni sâm naziv *error*, čemu bi u hrvatskome odgovaralo *greška* ili *pogrješka*, nije prikladan. Takav je pristup i razlog da se u hrvatskome među istraživačima inojezičnoga hrvatskoga uveo naziv odstupanje umjesto pogriješka (Novak 2002, Globan 2003, Jelaska 2005. i drugi).

Dakle, odnos prema odstupanjima u inome jeziku umnogome se promijenio. Dok su nekada “greške” smatrane znakom lijenosti, neučenja ili nedovoljne inteligencije, pa zatim pokazateljem nedovoljne izloženosti učenika točnim modelima, danas se smatraju normalnom sastavnicom međujezika i uobičajenim dijelom procesa učenja jezika.

Stav prema ispravljanju odstupanja u inojezičnom hrvatskom trebao bi se razlikovati ovisno o tome jesu li odstupanja neizvorna ili izvorna. Neizvorna odstupanja, ako su učenici učili točne jedinice (riječi, oblike, ...) i pretpostavlja se da ih znaju ili mogu znati, trebalo bi uklanjati, odnosno dovoditi učenike u situaciju da se samoispravljaaju. Budući da neizvorna odstupanja

često dovode do nerazumljivosti poruke, u nastavi inojezičnoga hrvatskoga preporučljivo je sustavno ih ispravljati, odnosno poticati samoispravljanje.

#### 4. Stav prema izvornim odstupanjima

Kako se nastavnik inojezičnoga hrvatskoga treba odnositi prema izvornim odstupanjima? Treba li ih dopuštati ili neumorno ispravljati? Ili ih treba ispravljati samo ako se često ponavljaju? Zbog česte izloženosti učenika nestandardnim modelima izvorna je odstupanja teško ukloniti iz ueničkoga međujezika. Treba li se nastavnik ipak truditi, unatoč tomu što su dijelovi razgovornoga diskursa važan dio jezične komunikacijske sposobnosti jer se učenici trebaju sporazumjeti s izvornim govornicima u prirodnim situacijama izvan učionice? Pritom se, naravno, ne misli da izvorni govornik ne bi razumio stranca, koji nerijetko neka pravila zna bolje od njega (npr. razlikuje instrumental sredstva od instrumentala društva).

Stav prema izvornim odstupanjima trebao bi biti donekle drugačiji nego stav prema ostalim odstupanjima.

U nastavnoj je situaciji potrebno naglasiti da su izvorna odstupanja, premda različita od sustavnih odstupanja, ipak odstupanja. Uz takve lekseme i izraze nastavnik inojezičnoga hrvatskoga treba pisati odrednice *razgovorno*, *sleng* i sl. Na leksička izvorna odstupanja trebalo bi u nastavi sustavno upozoravati, dok učenici ne steknu toliku komunikacijsku vještinu da mogu bez većih teškoća odabrati jezični registar koji odgovara određenoj situaciji. Ako se izvorno odstupanje pojavi u nastavi u odgovarajućem registru (npr. u dijalogu koji oponaša autentičnu situaciju telefonskoga razgovora dvaju prijatelja), ne bi ga trebalo ispravljati, ali zbog drugih učenika treba upozoriti na to da je riječ o nestandardnome izrazu.

Ne bi trebalo ustrajati na uporabi onih jezičnih pravila koja ne znaju ni obrazovani izvorni govornici, ili ih znaju, ali ne rabe u usmenome sporazumijevanju (često ni u pisanome). Primjer je toga sklonidba neodređenoga pridjeva ili posvojnih zamjenica, posebno u nizu s ostalim pridjevima kao u (15). Naime, takve se rečenice u govoru izvornih govornika redovito pojavljuju kao u (16).

- (15) i. Govori o BRANKOVU malom bratu.  
ii. Vidio je NJEZINA školskoga prijatelja.
- (16) i. Govori o BRANKOVOM malom bratu.  
ii. Vidio je NJEZINOGA školskoga prijatelja.  
iii. Vidio je njenog(a) školskog(a) prijatelja.

Učenike bi trebalo obavijestiti o obilježjima visokoga i ostalih stilova. Osnovna znanja o funkcionalnom raslojavanju učenicima su potrebna već od

samoga početka učenja novoga jezika i nove kulture. Već na početnome stupnju učenja učenici se susreću s različitim registrima hrvatskoga jezika (novinarskim, administrativnim, razgovornim i dr.). Iako tada još ne mogu oblikovati vlastiti jezični iskaz u pojedinome funkcionalnome stilu, važno je da prepoznaju njihova obilježja.

#### 4.1. Svrha ovladavanja hrvatskim

Stav prema izvornim odstupanjima djelomično se razlikuje ovisno o tome tko je učenik i radi čega uči hrvatski jezik. B. Kryžan-Stanojević (1996: 157) razlikuje filološki i nefilološki pristup u poučavanju (poljskoga) jezika. U filološkome se poučava obvezujuća standardna norma, ali se i upozorava na postojanje substandarda. U nefilološkome se može uvesti uporabna norma. Dakle, ako je učeniku hrvatskoga podrijetla hrvatski jezik potreban ponajprije za sporazumijevanje s rodbinom u Hrvatskoj, nastavnik se ne bi trebao prema njegovim izvornim odstupanjima odnositi na isti način kao kod zahtjevnijih učenika (npr. kroatista i slavista sa stranih sveučilišta). Njegova leksička odstupanja ne bi trebalo nastojati ispraviti, ali ga je dobro obavijestiti o tome kojemu registru određeni leksem pripada. Međutim, prema morfološkim ili sintaktičkim izvornim odstupanjima, kao u (17) i (18), stav je drugačiji: njih treba ispravljati, a učenike treba naučiti kojemu registru ili dijalektalnomu području ona pripadaju.

(17) Imam \*MOJE cipele na nogama. (umj. svoje)

(18) Doći ću ako \*ĆU MOĆI. (umj. budem mogao)

(19) U kući živi \*KĆER Ana. (umj. kći)

#### 4.2. Procjenjivanje ovladanosti hrvatskim

Odnos prema odstupanjima na ispitivanju poznavanja inojezičnoga hrvatskoga ne bi trebao biti prepušten slučaju, nego planiran, razrađen i strukturiran. Na ispitima iz inojezičnoga hrvatskoga prema izvornim odstupanjima ne bi trebalo imati isti stav kao prema neizvornim odstupanjima, tj. ona ne bi trebala utjecati na rezultat ispita ili biti presudan kriterij za ocjenu na ispitima nižih i srednjih razina znanja.

Međutim, ispitivač bi se trebao uvjeriti da učenik koji proizvodi izvorna odstupanja zna kojemu registru pripadaju. Učenik treba znati kada su ona prikladna jezična sredstva (pa i nisu odstupanja), a kada su neprikladna. To se posebno odnosi na odstupanja koja mogu izazivati dojam nepristojnosti ili neobrazovanosti. Na ispitu najvišega stupnja poznavanja hrvatskoga jezika kao inoga jezika, npr. za kandidate koji žele nostrifikaciju diplome ili zaposlenje na stručnome radnome mjestu kao što je liječničko, prema izvornim bi se odstupanjima moglo ponašati kao i prema neizvornima.

## 5. Zaključak

Stav prema izvornim odstupanjima ovisi o različitim čimbenicima, posebno o razlogu zbog kojega učenik uči hrvatski jezik, odnosno o konačnoj svrsi učenikova ovladavanja hrvatskim i okolnostima u kojima će se njime služiti. Kako su izvorna odstupanja potrebna za stjecanje komunikacijske kompetencije, sukladno glotodidaktičkoj orijentaciji na komunikaciju, ne bi ih trebalo nastojati ukloniti iz međujezika učenika inojezičnoga hrvatskoga u svim situacijama.

U poučavanju hrvatskoga jezika u Hrvatskoj, o kojem je u ovome radu ponajprije bilo riječi, preporuča se zadržavanje filološkoga pristupa, tj. poučavanje standardnojezične norme. Neizvorni govornici izvan nastave većinom imaju mnogo prilika za usvajanje nestandardnojezičnih oblika pa je poželjno da na nastavi uče standardni jezik. Ne bi, međutim, trebalo zahtijevati da provode one normativne propise koje ne poštuju ni obrazovani izvorni govornici.

Budući da su izvorna odstupanja činjenica jednoga jezičnoga registra unutar kojega nisu odstupanja, neizvorne govornike koji ih na nastavi rabe nije potrebno ispravljati ili navoditi na samoispravljanje ako su ih upotrijebili u pravome registru. No ipak bi trebalo provjeriti znaju li kojemu registru pripadaju i poučiti ih ako ne znaju. No neizvorne bi govornike trebalo ispravljati ako je očito da su izvorna odstupanja upotrijebili u neprikladnome registru, tj. u standardnojezičnome.

Odnos prema izvornim odstupanjima na ispitivanju poznavanja hrvatskoga jezika kao inoga djelomično je drugačiji. Ona ne bi trebala biti kriterij za ocjenu na početnome i srednjem stupnju, ali ispitivač bi se trebao uvjeriti da učenik zna kojemu registru pripadaju. Na ispitu najvišega stupnja izvorna bi se odstupanja mogla smatrati jednakima ostalim odstupanjima.

## Literatura

- Alerić, M. (2006) Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom, *Lahor* 1/2: 190–206.
- Ellis, R. (1994) *The Study of Second Language Acquisition*, Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, R. (1999) *Understanding Second Language Acquisition*, Oxford: Oxford University Press.
- Ferris, D. R. (2002) *Treatment of Error in Second Language Student Writing*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Globan, N. (2003) *Vrste odstupanja na početnom učenju hrvatskoga kao stranoga jezika*, Zagreb: Filozofski fakultet (diplomski rad, mentorica Z. Jelaska).
- Gower, R., Phillips, D. i Walters, S. (2005) *Teaching Practice*, Oxford: Macmillan Education.
- Grgić, I. (1991) Zna li Moravia talijanski?, *Strani jezici* 20/4, 260–262.
- Gulešić, M. (2003) Srodnost dva jezika — prednost i/ili nedostatak u usvajanju jezika, u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Psiholingvistika i kognitivna znanost*, Opatija: HDPL, 189–303.
- Gulešić, M. (2004) Poučavanje hrvatskoga jezika kao stranoga i drugoga u homogenim i nehomogenim skupinama, u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Suvremena kretanja u nastavi stranih jezika*, Zagreb — Rijeka, 167–174.
- Gulešić, M.; Čilaš, M. (2002) *Dijalektizmi, regionalizmi i lokalizmi u nastavi hrvatskoga jezika kao stranoga*, XVI. savjetovanje HDPL, Opatija, svibanj (izlaganje).
- Jelaska, Z. (2005) Ovladavanje drugim jezikom, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 88–107.
- Jelaska, Z. (2007) Uvod, u L. Cvikić (ur.) *Drugi jezik hrvatski*, Zagreb: Profil, 13–22.
- Jelaska, Z. i suradnici (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. i Hržica, G. (2002) Poteškoće u učenju srodnih jezika: prevođenje sa srpskoga i hrvatskoga, *Jezik* 49/3: 91–104.
- Jelaska, Z., Hržica, G. (2005) Utjecaj srodnih jezika: hrvatski i srpski, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 286–308.
- Kalogjera, D. (2003) *Jezik u nastavi*, XVII. savjetovanje HDPL, Opatija, svibanj (izlaganje).
- Kryžan-Stanojević, B. (1996) Poljski kao strani jezik u svjetlu liberalizacije jezične norme, *Strani jezici* 20/3–4, 152–158.
- Lightbown, Patsy M. i Spada, N. (2000) *How Languages are Learned*, Oxford: Oxford University Press.
- Littlewood, W. (1998) *Foreign and Second Language Learning*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Novak, J. (2002) *Učenje i usvajanje osnovnih glagolskih oblika u hrvatskome kao stranome i drugome jeziku*, Zagreb: Filozofski fakultet (magistarski rad, mentorica Z. Jelaska).
- Novak, J. (2003) “Kako znate da sam Amerikanac?” Izgovorne poteškoće Amerikanaca u hrvatskome kao stranome jeziku, u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*, Zagreb — Rijeka, 513–524.
- Mihaljević-Djigunović, J., Opačić, N. i Kraš, T. (2005) Čega se više bojimo: materinskoga ili stranog jezika?, u Granić, J. (ur.) *Jezik u društvenoj interakciji*, Zagreb — Rijeka, HDPL: 303–317.

- Požgaj-Hadžić, V. (1999) Učenje izgovora i korekcija fonetskih pogrešaka (na primjeru hrvatskog jezika kada ga usvajaju govornici slovenskog kao materinskog), *Tabula* 1, 51–66.
- Požgaj-Hadžić, V. (2002) *Hrvatski i slovenski u kontaktu*, Ljubljana: Znanstveni institut Filozofske fakultete.
- Tarone, E. i Yule, G. (1989) *Focus on the Language Learner*, Oxford: Oxford University Press.
- Zečević, V. (1989) Status “grešaka” u usmenoj komunikaciji na standardnom jeziku, *Govor* 6/1, 53–64.

### Native errors in Croatian as a second and foreign language

*In the language of non-native speakers of Croatian as a second and foreign language various deviations from the linguistic norm occur, e.g. transfer and developmental errors. Most of them are the result of insufficient familiarity with the rules of the language being learned.*

*There is also another group of errors, rarely mentioned in literature (foreign and Croatian). These are native errors, i.e. productions also occurring in the language of native speakers (e.g. Nije mu se dalo više ništa \*radit.; \*Gdje ideš?; \*Di ideš?). Such errors do not hinder understanding and are a component of communicative competence. They occur more frequently with students learning Croatian in Croatia than those learning it abroad, because the former acquire the language as well as learn it.*

*The article primarily discusses native errors in the interlanguage of students learning Croatian. The authors endeavour to find the correct attitude towards them. They are a fact of the colloquial register and as such, within that register they are not really errors. Therefore, removing them from the students' interlanguage should not be attempted if within that specific situation they are used in the proper register. However, native errors should be corrected if it is obvious that they have been used in the incorrect register, i.e. in the standard language.*

*The attitude towards native errors also depends on the reason for which the student is learning Croatian. If the instructor knows, for instance, that a student of Croatian origin needs Croatian primarily to communicate with his/her relatives in Croatia, native errors in the language of such a student should not be treated in the same manner as, for instance, native errors in the language of a student studying Croatian at any university throughout the world.*

*The relationship towards native errors in testing the knowledge of Croatian as a second or foreign language is slightly different. Native errors should not be criteria for evaluation at the beginner or intermediate level, although*

*the language tester should make sure the student knows which register they belong to. At the highest language level native errors should be treated in the same manner as non-native ones.*

*Whereas the attitude of the language instructor towards native errors in the student's interlanguage depends on various factors, one could conclude that such errors are necessary for acquiring communicative competence and therefore they should not be eliminated in all language situations.*

*Key words:* Croatian as L2, interlanguage, non-native errors, native errors, communicative competence

*Ključne riječi:* inojezični hrvatski, međujezik, izvorna odstupanja, neizvorna odstupanja, komunikacijska kompetencija